

և սիրոյ: Այս', Հոգի', ըլլանք սէր և ճըշ-
մարտութիւն. թո'ղ ցաթի հոն իրրե ընորի
ու սրբութիւն՝ ըլլանք չնորհ և սրբութիւն:
թո'ղ փչէ հոն իրրե ըունչը նոր ստեղծման՝
ըլլանք ստեղծուածներ հրաշունչ, և ոզի:
Ու մենք ծծած այդ ողին, ու մենք զգե-
ցած այդ ընորին, ու մենք ներշնչած այդ
ունչը, առնենք նոր կեանք ու վիրածնին,
իրրե անմահ էակներ . . . : Ո՞հ, իմ Հոգի',
ըլլանք ամէնքս նոր էակներ . . . :

* *

Լոէ', Հոգի':

Այն ատեն օրբանին վերե մեր նոզեւոր
ծննդեան և կամարին տակ մեր հոգեկան
երկնքին — նախկին ախոռ՝ այժմ խորան
սրբութեան — լսէ՛ ձայներն աղու՛ աւե-
տաւոր հրեշտակներուն . . . : Լոէ՛ ախոռ-
ժալուր և արքշառնք առթող ձայները կ'ը-
սիմ, մեր սրբացած մտքին, սրտին ու խըզ-
ճին: Լոէ՛, վերջապէս, հեղամրժունջ եր-
գուող երզը. — «Փառք ի բարձունս Աս-
տուծոյ . . . »:

Յունուար նին գնա՛, Հոգի', եկեղեցի,
այս', տօնէ՛ սրբուանդն՝ խնկելի իշխատակը
ծննդեան Մէր-Յիսուսին: Բայց այս ան-
գամ զոյլ այդ տօնին, տօնէ՛ քու ալ տօնը
նոզեւոր ծննդեան՝ չնորհիւ այդ Մէր-Յի-
սուսին: Ու երզը փառին նրեօսակաց, որ
եղած է մինչև այդ օրը դաշնաթաւալ և
օրօրուն քաղցր երզը ցրուններուդ, թո'ղ
դառնայ երզը նորող քու կեանքիդ, միշտ
փառք տուող, խաղաղատէ՛ր ամենուրեք
և միշտ սիրող ամէն ոք . . . :

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆ Ա. ՔՀՆՅ. ԱՄԿԵՐԻՉԵԱՆ

ԴՐԱԿԱՆ

ՄԿՐՏԻՉ ՊԷՇՏԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԲԱՆԱԱՍԵՎ. Ժ. Ը.

Պէշտկթաշլեանի Տաղարանը ազատող,
աղքային գեղեցկութեան, փառքի վերա-
ծող քերթուածները ունիմ նկատի ասկէ
վերջ: Ասոնց կը հանդիպինք երգերուն,
եղեւերգերուն, տպաւորապաշտ թէքնիքով
մը յօրինուած ոսանաւորներուն, պարապա-
յական կտօներուն, ծանրաշունչ ոգեկոչում-
ներուն շարքերովք: Այս հաստատումը նը-
կատի ունի նոյնիսկ այն քերթուածները ո-
րոնց մէջ միջակ մասի մը քով իրապէս կեն-
դանի, ազնուական հատուածներ կը նըւա-
ճեն ամենէն գժուարահաճ դատողը անդամ:
Ատոնցմէ շքեղ նմոյշ մըն է Յէտի՛ Հասաւչը,
տարօրինակ որքան իրաւ, իր որոշ մասե-
րուն մէջ: Աւրիշ նոյնչներ՝ Աշբաշը Եւ Մէրը,
Ճեմ է Լեռն Հայուշնը, Աւա Քաջորուսչը,
Կիշուսն Հայուշը, Յիշա՛ Զիւ Կայը, բոլորն
ալ ոսկիին հետ անզուտ տարրերով բազա-
գրուն, բայց հզօր ազգեցութեամբը ազնիւ
տարրին պաշտպանուած:

Արդի քննադատութիւնը — զուրս են
այս վերագրումէն՝ արեւելահայ անհասկա-
ցողութիւնը, ինչպէս արեւմտահայ աջ հիա-
ցումը ու ձախ անհաւանութիւնը — աշխա-
տած է գտնել զետին մը ուր Մկրտիչ Պէ-
շտկթաշլեան անունով մեզի հասած արդիւն-
քին մէջ յարգուէր իրաւ բանաստեղծու-
թեան յլացքը, ըսկէ կ'ուզեմ՝ ինքիրմով
պայմանաւոր յուղումը օրով կը համակուինք
երբ կուզանք շփումի արուեստի իրաւ զործի
մը հետ ժամանակը քիչ զեր ունի այս ի-
րաւը մասնաւորելու արարքին մէջ: Դիմե-
ցէք մեր յաջողակ քերթուածներուն խոր-
ին, պատմական ըրջաններէ, համոզուելու
համար այս հաւաստումին արժէքին: Հա-
րազատ բանաստեղծութիւնը ինիրմով կը
վերլուծուի: Մ. Պէշտկթաշլեանի, Դուրեան
Պետրոսի մեղքերը կուզան իրենց ժամա-
նակէն: Եթէ Աւ Զեբէսան Ալբանին պայ-

մահաւոր է ժամանակով մը, անշուշտ ուշ շաղիք ընթերցողը խկոյն կ'ընէ թափանացումը զբական ժամանակին դուրս կեանիին որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ նիւթ հաղած ժամանակ մը։ Լեզու, զրաբար ձեկր, լնիլ ացիկ բառեր այդ քերթուածը չեն յաջողեր մենաշնորհը ընել 1860ին, 1864ին, Հրանդ կեղծանունով, հանգէսի մը մէջ լոյս տեսած այդ գոհարը այսօր ալ մեզ կը յուզէ զի՞նովը այն յուզումներուն որոնք բանաստեղծինն էին կախարդական այդ անտառաստանին թաւուտներուն խորը։ Եզեր եմ իր հատքերուն, այդ ծառերուն մէջէն, ապրեր անոր հովը, չուքերը, քաղցր ջուրերը, աղջիկները, թաշունները, ոգեկոչեր իր մահարադ կարօտանքը այդ ամենուն ծոցը իր գտած գեղեցկութեանց վրայ ու . . . զրկեր զի՞նքը իր Հանգիստին, քանի որ նոյն այդ տեղերուն վրայ իմ սերունդը անոր սիրածները սիրելու փոխարէն, ուրիշ տրամութիւններ, տաճկցած անտառներուն արհաւիրքը կը հսկէր։ Հարիւր տարի վե՞րջ։ Բայց մանաւանդ երեք քառասորդ դար առաջ։ Այդ քերթուածը զմայիլի գեղեցկութիւն մըն էր տակաւին վառ վառ քին մէջ վաղամեռ քերթողին։ 1900ին քերթուածը կ'ապրէր երբ բանաստեղծին յիշատակը աղօտանքը կը սկսէր իր վարկին։ այսինքն՝ երբ այլևս մենք անտառկ ենք պաշտպանելու մեր զործը որ այլևս ձգուած է ճակատագրի կրկէսին։ Երբ այս տողերը կը գրուին, նոյն այդ քերթուածը գրեթէ անվերածելի բիւրեղացում մըն է, ալ աղատուած մեր շահախնդիր, թացիկ կամ յիմար համակրանքէն, հալածանքէն, ուրացումէն, ինչպէս այդ գեղեցկութիւնը, վառ յատկանը, լուսաւուցը, լուսաւուցը, լուսաւուցը, ինչպէս լուսաւուցը յիշելու համար քանի մը յատկանը աղատուած իրագործութեար, ժամանակին ու պայմանէն զերծուած, զանալու համար ցեղային բաներու խիստ վկայութիւն։ Ահա թէ ինչու Մկրտիչ Պէտքաշլեան արհեւմտահայ գրականութեան մէջ աւելի է քան անուն մը, նոյնիսկ մեծատարած փառք մը։ Անհիւ իմ ժողովուրդին քանի մը հզօրագոյն յատկանիշներէն վերանորոգ ապացույց մըն է։

Մ. Պէտքաշլեանի առ կարգի քերթուածներուն մէջ — զրաբար որքան աշխարհարար — ես վեր կ'առնեմ մէկ քա-

նին այդ յատկանիշներէն։ Արեւմտահայ զրականութիւնը ցեղային հարազատութեան տագնամաք մը ապրեցաւ լման կէս զար։ Մեր քննագատութիւնը — պոլսական թե — այդ տագնապը կարծեց զիմաւորել մարդկայնական զգայնութեան կոչում ընելով, որպէսպի պահուէին փառքերը Պոլսից զրողներուն։ Մեր քննագատութիւնը — զաւառական որակուած խումբին հանգանակներով — այդ տագնապը վերլուծեց պոլսական զգայնութեան մը չարափախուելով։ Ի՞նչ կար հայեցի Վենետիկիցի քերթողներուն այնքան փառաբանած գործին ներսը, հարցուցին ու հերքեցին։ Մկրտիչ Պէտքաշլեան՝ Թովմաս Թէլրդեան մը չէր ստկայն Կ'անցնին գարերը կտորներուն վրայէն, երբեմբ փոշի ընելով, երբեմն փայլեցնելով անմար ապրումները։ Զանք ըրէք մեր սըրբազան Մատինապրութեան մէջ առանձնացնելու մեզայատուկը, ազգայինը։ Պիտի զգաք որ

Վարդապոյն արեամբդ նո պլասկեցի զեկովեցի տողը հայեցի է այնքան, որքան

Ավագան ավագանով կտացաւ, իս նեզանից սով աչի լուս տողը։ Առաջինին մէջ ես կ'ապրիմ իմ Միջին գարը, իմ ժողովուրդին նուիրումը իր միակ սրբութեան, իր կիրքը՝ այդ զգացումը բարձրագոյն սպարզութեամբ ինչպէս բարձրագոյն խորութեամբ կերպարանուած։ Երկրորդին մէջ՝ իմ զգայնութեան (որ մեր ժողովուրդին սկսական չկային զբութիւնը կը տեսակաւորէ հսու) ընդարձակ, համազրական, ներքին ապրումները ժողովական բարձրագոյն սպարզութիւնը կիրքով՝ կերպարանելու մեր տարած կարութիւնը կ'ընէ ապացումները, աշխարհներ անկէ ներս տեղաւորելու սա բնականութեամբ, զիւրութեամբ, կ'ընէ, այսքան հետուներէն։ ա՛ն, զոր արեւմտահայ զրականութեան ամենէն շնորհալի քերթողները պիտի ընէին այդ 1870ին, 1900ին, 1930ին։ Մ. Պէտքաշլեանի մեղքերը։ Կան անոնք, բաւական թանձրութեամբ։ Բայց ինչ կարիք ատոնցմով յօրանալու։ Կործանեցէք այն փառքերը որոնք մինակ մեղքերու կամարներուն վրայ եղան ամբարձիկ։ Բայց

պատկառ եղէք այն վկայութեանց զիմաց որոնք մեղքին հետ կը բերին մեղք սխրանքն ալ անգնելի անմեղութեանց :

Մկրտիչ Պէջիկթաշլեանի քերթաղութեան մէջ — յաջողակները անշուշտ կ'առնեմ նկատի, մասնալով նոյն ատեն ամէն վարկ, հիացում, ուրացում, այդ անունին հետ մեղքի հասած — կը ծանրանամ

—) — այն հարազատ բախճութեան, Դուրեանին բառովը մելանալութեան որ այս քերթուածներուն ներքին բարեխառնութիւնը, զգայական խոռութիւնն ու միութիւնը կը պայմանէ : Մի աճապարէք արագ ընդհանրացումներով այդ զգայնութիւնը բացարեկ յաւակնիլ բանասելիքին կեանելիք, սրին, սիրոյն տագիապներովիք, ու այն խուլ, մահաթթիւն հոգեգրութեամբ որուն մէջ բացուեցան ու արեւի չինկած ծաղկի մը պէս թոսմեցան անօր պատանութիւնը, անդրանիկ երիտասարդութիւնը ու հէքեաթունակ անօր երկրորդ երիտասարդութիւնը . . . : Մասածեցէք ուրիշներու, բոլոր մեր իրաւ բանատուեղծներուն, որոնց քերթուածներէն մենք կ'ունենանք մերձաւոր զգայութիւններ : Մի ըսէք որ Վարուժան տրտմալար բանաստեղծ մըն էր կամ Մեծարեցը, թէքէհանը, Այիամանթոն, Եղիշէ եպս . Դուրեանը, վասնզի ապրեցան ծանրաթախիծ կեանքը իրենց ժամանակներուն : Մի բերէք տեսարան հիւանդութիւններ, աղքատութիւննը, զրկանքը՝ որպէսզի հասկնալի գանձան Մկրտիչն ու Գետրոսը : Եղէք աւելի զգաստ ու այդ թախծութիւնը պուտ պուտ վերակազմել սիրեցէք ձեր պապերուն գարերէն : Ու եղէք զստահ որ սխալի մէջ չէք, երբ այդ հոգեխառնութիւնը դուք կը զգաք ձեզի ծանօթ բոլոր վկայութեանց ալ ներսը, շատ վարերէն, հեռուներէն : Առէք

Երկներ երկին եւ երկիր
Երկներ եւ ծիրանի ծովլ-ը

որ շատ խորունկ ապրումներէ հրիտակ մըն է ու զրէք ձեր զգայարանքներուն ընկալչութեանը : Պիտի գտնէք որ արտում է այդ կրակով լուսաւորուած պատառիկը : Ո՞ւրեկէ, ինչո՞ւ : Հարցուցէք ու կարգացէք ուրիշ ժողովուրդներէ մեղք հասած դարձեալ հեռու վկայութիւնները : Ամբողջ հէտէ՞նը : Եէն զիրք մը չէ անշուշտ : Բայց երբեք

թախծահարք Համակ խնդութիւն՝ Արքականը : Ու այս կարգով բոլոր մեծ վկայութիւնները հին ժողովուրդներու : Թախծութիւնը հոգիին մոյմին է, մեր ժողովուրդին համար անառարկելի ստուգութեամբ : ԺԱ. գարուն Մագիստրոս տրտում ըլլալու մասնաւոր պատճառներ ուներ իր չուրջը : Բայց տեսէք թէ ինչպէս կեանքի, խանզի, հուրքի ապրումները ինքնարեաբար կը մանն ուռզի շղարչին տակ

Ո՞ւ այր ինձ զծուխ ծըխանի

Եւ զառաւօն նաւասարդի

Զվագելի եզանց եւ զվագելի եղջերուց :

Մեր փող հարուաք եւ բմբկի հարկանեաւ :

Անշո՞ւշտ : Մագիստրոս կուլայ այդ փառքերը ոգեկոչած ատեն, թերեւս ըլլալով նման սկզբնագիր հեղինակին որ այդ չփեղ տողերը կ'անձրեւէր իր չուրջը խոնուած տարօրինակ մարդոց, բոլորն ալ իրենց ցաւերը ծրար ըլլած, հայոց աշխարհին հևուանկիւններէն, դէպի ափերը նուիրական զետին, տօնելու Անահիտի տրտմանուշ զեղցիկութեան հրաշքները . . . : Հայ զրտկանութեան ու արտեստի միւս կերպարանքներուն, ինչպէս այդ ժողովուրդին կենդանի կերպարանքներուն, հայուած քին ու ձայնին մէջ զգալի սա երանզը թախիծին : Ահա թէ ո՞ր նուրբ լարերով այդ վենեանիկիցի, Պոլսցիք, հոսուս բառերու պազիրկեան երիտասարդոցը կը տարուի իր ժողովուրդին ամենէն հարազատ խոռուածքին : Ու կ'աւելցնեմ որ սա հաստատումը այդ տողերը կ'ազատագրէ, կը զերծէ հոեսորեալ լալկանութենէն, բանավաստակ տրտմութենէն (որուն սոկեղարն էր 1830ի ոսմանթիզմը եւրոպական մշակոյթին կարեւոր բաժանմունքներուն համար), որոնք նոյն չափով իրական սակայն մեր երկրորդ զիծէ քերթողներուն մօտ : Եղիան իր և կեանքին ընդմէջ մուրուած ապակի մը զործածեց : Որբերեան աշխարհը սեւ տեսնելու համար ինքզինքը տարագրեց : Սէթեան վայելութեան հոգ մը կը զտնէր իր տրտմալար թութովանքներուն մէջ : Մկրտիչ Պէջիկթաշլեան այդ տրտմութեան չմտածեց նոյնիսկ :

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(Նարունակելի)